زانكۆی هەڵبـــجـــە
كۆلێژی زانستە مرۆڤایەتیەكان
بەشی جوگرافیاقۆناغی دووەم

بەلادێ بوونی شار

بەسەرپەرشتی
م.هەردی

ئامادە كردنی
محمد عبدالفتاح

پێشەکی

جوگرافیا زانستێکی دێرینە لە کۆنترین زانستە ناسراوەکانە کە گرنگی بە زەوی داوە لە ڕووی پێکهاتەی سروشتی و زەوی .بەڵم مەودای لێکۆڵینەوەکانی ئەم زانستە بەرفراوان بووە تەنها گرنگی بەزەوی نەداوە بەڵکو زۆر بواری تری گرتەوە کە پەیوەندیان بە جوگرافیاوە هەیە وەک [جیۆلۆجی_زانستی گەردوون_دانیشتووان_شار_ژینگە_هتد]

هەر بۆیە پێناسەکانی جوگرافیا گۆڕانکاریان بەسەردا هاتووە ڕوانینی جۆراوجۆر بۆ ئەم زانستە هاتۆتە کایەوە .یەکێک لەم زانساتانە کە جوگرافیا گرنگی پێداوە[جوگرافیای شار]کە یەکێکە لە بوارە گرنگ و پڕبایەخەکانی جوگرافیا ئەم بوارە ڕۆژ بە ڕۆژ لە پێشکەوتن و گەشەکردن دایە چونکە هەمیشە بابەتی تازەو سەردەمی و هەمەجۆرجوگرافیای شار لقێکە لە لقەکانی جوگرافیای مرۆی .

جوگرافیەکان لە دوای جەنگی جیهانی یەکەم گرنگیان بە بابەتە گشتیەکانی شار دەدا بەتایبەت لە شارەکان باساکردن لە گەشەکردن و پێشکەوتن و کێشەکانی شار بە لادێ بوونیشار یەکێکە لە کێشەکانی شار.

چی دەزانن دەربارەی بەلادێ بوونی شار؟

(بە لادێ بوونی شار)چەمک و ناساندنی زاراوەی

- بەلادێ بوونی شار بریتییە لە باڵادەست بوونی ڕوخسارەکانی ژیانی لادێ لەناو کۆمەڵگەکانی شارنشین داو تێکەڵاوبوونی بەهاو داب و نەریتەکانی ژینگەی شارو لادێ .
- بەلادێ بوونی شار ;بریتییە لە دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی لە ئەنجامی کۆچی گوندنشینەکانی بۆ شار درووست دەبێ .بەتایبەت لەو کاتانەی گوندنشینان **هەوڵی پیادەکردنی چالکیەکانی لادێ دەدەن لەشاردا** هەروەها گوندنشینان لەو ناوچانەدا نیشتەجێ دەبن کە کەمترین مەرجی تەندروستی و ژیانیان تێدایە ئەم ناوچانە کەبە دواکەوتوترین بەشی شار دادەنرێ لە ڕووی [پیشە و جل و بەرگ و هەڵسوکەو توو زمان جوڵانەوەی ڕۆژانەیان و دابونەریتیان جیاوازە لە بەشەکانی تری شار]
- هەروەها نوسەری ئەڵمانی [ماکس فیبر]ئاماژە بەوە دەکا کە بەلادێ بوونی شار بریتییە لە سەرهەڵدانی ژیانی لادێ لە شاردا پێی وایە ئەم دیاردەیە لە شاردا گەشە دەکا بە زیادبوونی کۆچی گوندنشینەکان بەرەو شارەکانت.

بنەماکانی جیاکردنەوەی گوند لە شار

- چەند بنەمایەک هەیە کە گوند و شار لە یەکتری جیا دەکاتەوە لەوانە :

١_لەسەر بنەمای قەبارەی دانیشتووان//وەک ئاشکرایە کە ژمارەی دانیشتووانی گوندەکان کەمترە لە هی شارەکان

٢_لەسەر بنەمای کارگێڕی //شار ناوەندێکە بۆ بەڕێوەبردنی دەسەڵات و کاروبارە کارگێڕیەکان واتا ناوەندێکە قازی تێیدا نیشتەجێ دەبێ

٣_لەسەر بنەمای مێژوویی //مێژوو ڕوخسارێکی شیاوو پەسەندە بۆ ناساندنی شار بە شێوەیەکی پاشماوە مێژوویەکان و قەڵاو قولەکان....

٤_لەسەر بنەمای پیشەی //وەک دانیشتووانی شارەکان پشت دەبەستن بە پیشەسازی گوندنشینانیش بە کشتوکاڵ

٥_لەسەر بنەمای کۆمەڵیەتی //شێوازی ژیان ودابوونەریتی شارەکان جیاوازە لە هی گوندەکان

٦_لەسەر بنەمای ڕوخساری گشتی //شار بە ڕوخساری دەرەوەی جیادەکرێتەوە لە گوند

هۆکارەکانی بە لادێ بوونی شار

- دیاردەی بە لادێ بوونی شار چەند هۆکارێکی لە پشتەوەیە :

١_خێرای زیادبوونی ژمارەی دانیشتووانی شارەکان بەهۆی کۆچی گوندنشینان

٢_نەبوونی پلانی پێش وەختە لەلایەن حکومەت و لایەنە پەیوەندی دارەکان بۆ ڕێگرتن لە سەرهەڵدانی بەلادێ بوونی شار

٣_فراوان بوونی ڕووبەری شارەکان بەهۆی چەندین هۆکاری جیاواز وەک[سیاسی و جوگرافی و کارگێڕی و دیموگرافی و ئابووری و کۆمەڵایەتی]

٤_سەرهەڵدانی بەدیلگرتنی شارستانیەت ئەویش لەژێر خێرای فراوان بوونی ڕووبەری شارەکان درووست دەبێ کاتێک شارەکان فراوان دەبن ژمارەیەک لەو گوندانەی کەوتونەتە چواردەوری شار دەکەونە ناو چوارچێوەی سنوری شارەوە

٥_کۆچی گوندنشینەکان بۆ شارەکان لەژێر چەندین هۆکاری جیاواز و گردبونەوەیان لە دەوری یەکتری

٦_لاوازی حکومە لە لێپرسینەوە لەو کەس و لایەنانە کە خانوی نایاسای و شێواو دروست دەکەن کە دوورن لە پێوەرەکانی شار

خاسیتەکانی بە لادێ بوونی شار

١_پیادەکردنی چالاکیەکانی لادێ لە شاردا وەکو دانانی ئامێرە کشتوکاڵیەکان لەبەردەم ماڵەکانیاندا .بەخێوکردنی ئاژەڵ و پەلەوەر فڕێدانی پاشەڕۆی ئاژەڵەکانیان لە بەردەم ماڵ یان نزیک لە ماڵەکانیان .

٢_ئەو دانیشتوانانەی لە گوندەکانەوە کۆچیان کردووە بۆ شارەکان هەڵدەستن بە گواستنەوەی هەڵسوکەوتەکانی لادێ بۆ ناو شار وەک :_ هاوارکردن و بانگ کردنی یەکتاری بە دەنگی بەرز هەروەها سەردانی کردنی دراوسێ لە کاتی ناوەخت و پێش ئاگادار کردنەوەی پێش وەختە .

٣_لاوازی هەست و سۆزی گوندنشینەکان بۆ شار ئەمەش بەهۆی ئەو بەریەک کەوتنە نەشیاوانەی گوندنشینەکان کە ڕۆژانە بۆیان دروست دەبێت لەگەڵ دانیشتوانی شار

٤_بەرزبوونەوەی تاوانە جۆراو جۆرەکان لە شاردا

٥_زیادبوونی خانووی ناوێک و بێ سەرەوبەر

٦_لاوازی جێبەجێکردنی یاساکانی کارگێڕی

٧_بڵاوبونەوەی کارو پیشەی نایاسایی وەک فرۆشیارە گەڕۆک و دەستگێڕەکان

٨_هەژاری شارنشینی یەکێکی ترە لەو ڕوخسارە دیارانەی کە لە ئەنجامی بە لادێ بوونەوە دروست دەبێت

٩_باڵوبونەوە و گەشەکردنی دەمارگیری گرنگی دان بەپەیوەندی خوێن و خزمایەتی

سیمای بەلادێ بون لەشارەکان

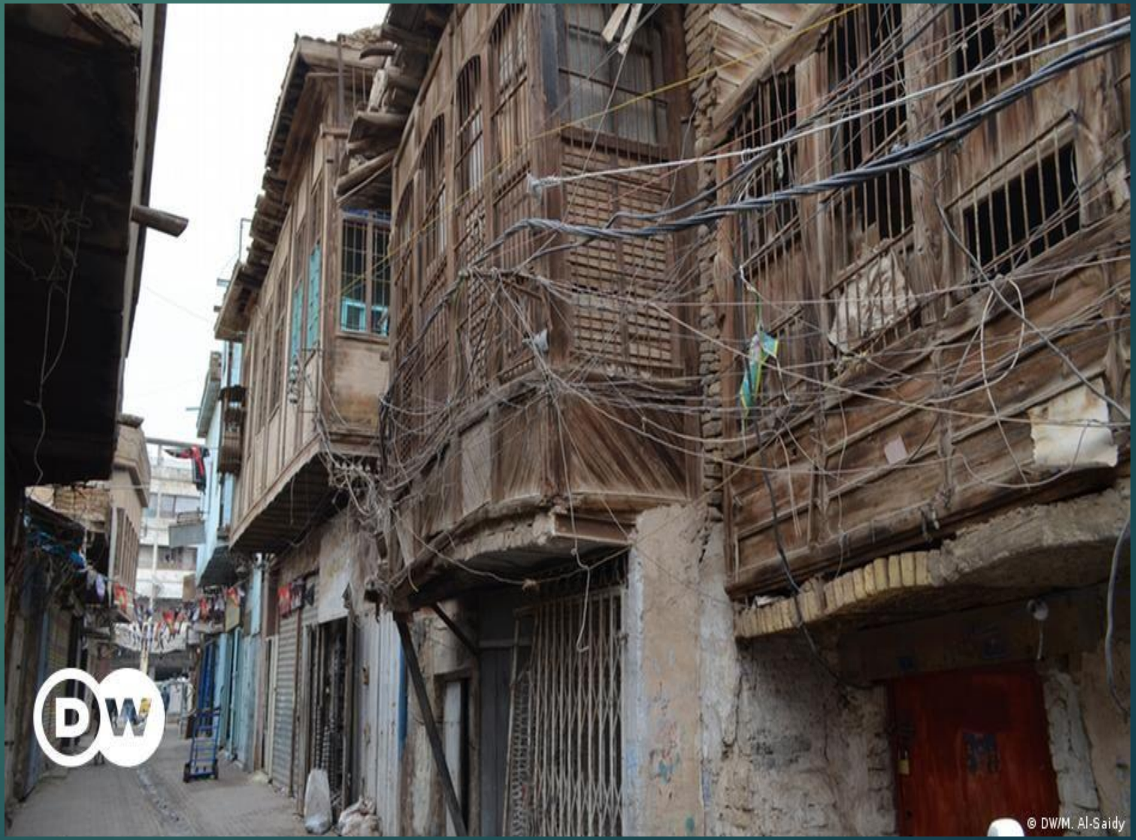

سیمای بەلادێ بون لەشارەکان

CATERS NEWS AGENCY

لایەنە باشەکانی بە لادێ بوونی شار:دووەم

- هەندێ جار جوگرافیەکان لەم گۆشە نیگایەوە تەماشای دیاردەی بە لادێ بوون دەکەن کە هەندێ جار تەنها دەرئەنجامی خراپی هەیە بەڵام دەکرێ هەندێ دەرئەنجامی باشیشی هەبێت .

١_ئەو ناوچانەی لە شار ڕووبەڕووی بە لادێ بوون بونەتەوە بونەتە شوێنێک بۆ نیشتەجە بوونی هەژاران .

٢_ئەو ناوچانەی لێواری شار هەرچەندە ڕووبەڕوی بە لادێ بوون بونەتەوە .بەڵم دەرفەتیشی ڕەخساندووە کە گوندنشینان بەخێرای دەستبەرداری کاری کشتوکاڵی و ئامێرو پەلەوەریەکانیان نەبن . ئەمەکە یارمەتیان دەدا لە ڕووی بژێ ویوو سودبینن تا ئەوکاتەی پیشەیەک لە شار دەستەبەر دەکەن .

٣_بەرزبونەوەی ئاستی ڕۆشنبیری و شارستانی و گۆڕانی مۆرفۆلۆجی بۆ ئەو ناوچانەی کە پێشتر گوند بونە .

٤_گۆڕانی پیشەی بەشێک لە دانیشتوانی ئەو گوندانەی کە بەهۆی فراوان بونی شار کەوتونەتە ناوشار.

کاریگەریە باش وخراپەکانی بە لادێ بوونی شار

- یەکەم :لایەنە خراپەکانی بە لادێ بوونی شار

١_شێواندنی ڕوخساری شار چونکە گوندنشینەکان خانوەکانیان شێوازی نارێکی پێوە دیارە لە هەمان کاتادا لەبەردەم ماڵەکانیان چەند جۆرە کەل و پەل و ئاژەڵ دەبینرێ

٢_درووست بونی کۆلانی پێچاوپێچ و تەنگەبەر و هەڕەمەکی کە کێشە دروست دەکەن بۆ دابینکردنی خزمەت گوزاریەکان

٣_دروستبونی کێشەی ئابووری

٤_دروست بونی نارێکی و ناهاوسەنگی لە دابەش بوونی خزمەتگوزاریەکان وەک ئاو و پەروەردە و تەندروستی و شەقام و ڕێگاو بان....هتد

٥_دروستبونی نارێکی لە دابەش بونی جۆرەکانی بەکارهێنانی زەوی لە شاردا

٦_خراپی ڕەوشی پەروەردە و تەندروستی و ڕۆشنبیری

٧_دەرکەوتنی هەڵسوکەوتی ناشارستانی لە شاردا

چارەسەرکردن و ڕێگری کردن لەدیاردەی بە لادێ بوونی شار

١_دانانی ماستەر پالنی شار .

٢_ڕێکخستنی کۆچی گوندنشینان

٣_سزادانی ئەو کەسانەی سەرپێچی دەکەن و دەبنە هۆکاری درووست بونی بە لادێ بونی شار ئەویش لە ڕێگای ئاگادار کاردنەوەی پێش وەختە بە دووبارە کردنەوەی کارەکە پێویستە بەپێی یاسا مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێ .

٤_ڕێگە نەدان بە بەخێوکردنی ئاژەڵ و پەلەوەر لەناو شاردا .ڕێگری کردنیان لە بەرەڵاکردنیان لەسەر شەقامەکان ڕێگەنەدان بە دانانی ئامێرە کشتوکاڵیەکان لەسەر شۆستە و شەقامەکان .

٥_ئەو گوندنشینانەی هاتونەتە شار پێویستە پابەندی یاساکانی شارو شارستانی بکرێن ئەمەش لە ڕێگەی شارەوانیەوە جێ بەجێ دەکرێ.

سەرچاوەکان

١_جوگرافیای شار و کێشەکانی شارنشینی /پرۆفیسۆری یاریدەدەر بێستون احمد حسن ساڵی ٢٠٢٢

٢_سودبینین لەتۆرە کۆمەڵایەتیەکان .

٣_شیکردنەوەیەکی جوگرافی بۆ دیاردەی بە لادێ بوون شاری ڕانیە کاریگەری لەسەر دیاردەی شارستانیە /دکتۆر بێستون احمد

?

سوپاسی تایبەت بۆ
گوێ گرتن و
ئامادەبونتان